

Lietuvos Respublikos Prezidentei J.E. Daliai Grybauskaitei
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vydui Gevdilui
Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Algirdui Butkevičiui
Lietuvos Respublikos Energetikos ministrui Jaroslavui Neverovičiui
Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamų partijų frakcijoms

Dėl TS-LKD Memorandumo

Dėl Lietuvos nacionalinės energetikos nepriklausomybės strategijos elektros energetikos srityje tęstinio įgyvendinimo atsižvelgiant į konsultacinio referendumo rezultatus

Vilnius, 2013 m. vasario 20 d.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. gruodžio 18 d. rezoliucijoje „Dėl konsultacinio (patariamojo) referendumo dėl naujos atominės elektrinės statybos Lietuvos Respublikoje rezultatų įgyvendinimo“, pasiūlė Lietuvos Respublikos Vyriausybei, įvertinant konsultacinio (patariamojo) referendumo rezultatus, *siekiant šalies energetinio saugumo ir Baltijos valstybių elektros energetikos sistemų integracijos į kuriamą bendrą ES elektros energijos rinką*, iki 2013 m. gegužės 15 d. pateikti Seimui ekonomiškai optimalią ir vartotojams palankią apsirūpinimo elektros energija strategiją. *Seimas pakvietė* valstybės institucijas, politines partijas ir piliečius *siekti nacionalinio sutarimo* dėl racionalaus, konkurencingo, darnaus ir perspektyvaus elektros energijos tiekimo užtikrinimo.

Tokio esminio nacionalinio susitarimo pritrūko 2012 m. birželio 26 d. tvirtinant Nacionalinę energetikos nepriklausomybės strategiją ir vėliau Vyriausybei imantis veiksmų įgyvendinant VAE projektą, o opozicijai, artėjant rinkimams, atsisakius paremti tęstinės strategijos projektus bei inicijavus referendumą.

Šiandien yra būtina sugrąžinti tokį nacionalinį susitarimą. Tuo tikslu Prezidentei, Premjerui, kitiems valdžios atstovams bei Seimo frakcijų vadovams teikiame Memorandumą „Dėl Lietuvos nacionalinės energetikos nepriklausomybės strategijos elektros energetikos srityje tęstinio įgyvendinimo atsižvelgiant į konsultacinio referendumo rezultatus“, kuris mūsų įsitikinimu padės geranoriškai siekti tokio nacionalinio sutarimo, aiškiai suprantant jo tikslą ir turinį.

TS-LKD pirmininkas

Andrius Kubilius

TĖVYNĖS SAJUNGA-LIETUVOS KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI

Lietuvos Respublikos Prezidentei J.E. Daliai Grybauskaitei
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vydui Gedvilui
Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Algirdui Butkevičiui
Lietuvos Respublikos energetikos ministrui Jaroslavui Neverovič
Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamų partijų frakcijoms

MEMORANDUMAS

**dėl Lietuvos nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos elektros energetikos srityje
tęstinio įgyvendinimo atsižvelgiant į konsultacinio referendumo rezultatus**

Vilnius, 2013 m. vasario mėn. 20 d.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. gruodžio 18 d. rezoliucijoje „Dėl konsultacinio (patariamojo) referendumo dėl naujos atominės elektrinės statybos Lietuvos Respublikoje rezultatų įgyvendinimo“ pasiūlė Lietuvos Respublikos Vyriausybei, įvertinant konsultacinio (patariamojo) referendumo rezultatus, *siekiant šalies energetinio saugumo ir Baltijos valstybių elektros energetikos sistemų integracijos į kuriamą bendrą ES elektros energijos rinką*, iki 2013 m. gegužės 15 d. pateikti Seimui ekonomiškai optimalią ir vartotojams palankią apsirūpinimo elektros energija strategiją. Seimas pakvietė valstybės institucijas, politines partijas ir piliečius *siekti nacionalinio sutarimo* dėl racionalaus, konkurencingo, darnaus ir perspektyvaus elektros energijos tiekimo užtikrinimo.

2012 m. gruodžio 18 d. rezoliucijoje išreikštas Seimo kvietimas atitinka 2007 m. sausio 18 d. Seimo nutarimu Nr. X-1046 patvirtintos Nacionalinės energetikos strategijos (toliau – 2007 m. Strategija) nuostatą, kad „*nacionaliniu sutarimu Seimo priimta Strategija turi užtikrinti nuoseklų ir nuo demokratinio Vyriausybės pasikeitimo nepriklausantį jos įgyvendinimą ir patikimą energijos vartotojų ir visos šalies energetinį saugumą*“.

2007 m. Strategija nustatė nacionalinį strateginį tikslą – *užtikrinti Lietuvai lygiavertį su kitomis ES narėmis energetinį saugumą* ir šio tikslo įgyvendinimo *pagrindinę strateginę kryptį – Lietuvos energetikos sistemų kompleksinę integraciją į Europos Sąjungos sistemas ir ES energijos rinką*. Toks pat tikslas įtvirtintas ir tokia pati strateginė jo įgyvendinimo kryptis išplėtotą 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133 patvirtintoje Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje.

2007-2012 m. Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės pastangomis pavyko pasiekti, kad Lietuvos energetikos europinės integracijos strateginė kryptis buvo įtvirtinta ir ES naujos energetinės strategijos dokumentuose, o jos įgyvendinimas tapo politiškai ir finansiškai remiamas ES lygmeniu.

Per penkerių metų laikotarpį (2007-2012 m.) Lietuvos piliečiams demokratiškai atstovaujančių politinių jėgų nacionalinio sutarimo ir aktyvaus valstybinės valdžios institucijų dalyvavimo formuojant bendrą ES energetikos politiką dėka Lietuvai pavyko padaryti nemažą įdirbį įgyvendinant Lietuvos energetikos sistemų europinę integraciją. 2009 m. Europos Sąjungos Taryba priėmė pamatinį strateginį sprendimą iki 2015 m. panaikinti Lietuvos ir Baltijos valstybių energetinę izoliaciją nuo Europos Sąjungos energetinių sistemų.

2008-2012 metais, turėdami Tautos įgaliojimus ir su kitomis politinėmis partijomis suformavę daugumos koaliciją, kartu prisiėmėme atsakomybę už 2007 m. Strategijos įgyvendinimą tuo laikotarpiu, už joje įtvirtintų strateginių nuostatų ir numatytų strateginių projektų vystymą ir pareigą imtis veiksmų siekiant jų svarbos pripažinimo ES lygmeniu ir užtikrinant ES institucijų paramą jų įgyvendinimui.

Atsiremddama į buvusios Vyriausybės įdirbį nuo 2007 m. ir į Europos Sąjungos naujosios energetikos strategijos sprendimus įgyvendinant Lisabonos sutartyje įtvirtintus bendrus ES energetikos tikslus, ypač dėl bendros infrastruktūros sukūrimo, 2008 m. pabaigoje suformuota Vyriausybė, strateginių tikslų įgyvendinimo priemonės derindama su Europos Komisija, parengė ir pateikė Seimui tvirtinti atnaujintą 2007 m. Strategiją – Nacionalinę energetinės nepriklausomybės strategiją (toliau – 2012 m. Strategija), kuri 2012 m. birželio 26 d. buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu.

2012 m. įvykus demokratiniam Seimo ir Vyriausybės politinės daugumos pasikeitimui, Lietuvos nacionalinės energetikos strategijos tikslo nuosekliam įgyvendinimui užsibrėžta strategine kryptimi reikalingas per ankstesnį laikotarpį Lietuvos Respublikos padaryto įdirbio bendras sisteminis supratimas, kompleksiškas priimtų sprendimų susumavimas ir perdavimas naujos kadencijos Lietuvos valdžiai. Tai ypač svarbu įgyvendinant Seimo 2012 m. gruodžio 18 d. priimtos rezoliucijos gaires. Todėl laikome savo pareigą šiuo memorandumu priminti 2007 m. Strategijoje nustatytų strateginių tikslų ir sprendimų įgyvendinimo raidą ES naujosios energetikos politikos kontekste ir tęstinumą 2012 m. Strategijoje, toliau pateikdami pagrindinių faktų, konstatavimų ir svarbiausių strateginių nuostatų santrauką.

I. Lietuvos elektros energetikos sistemos (EES) europinės integracijos strategijos tęstinumas ir įgyvendinimo etapai

- 2009 m. ES aprobuotas, finansiškai remiamas ir Europos Komisijai koordinuojant įgyvendinamas Baltijos energijos rinkos sujungimo planas (*BEMIP*) nustato regiono valstybių EES plėtrą trimis tarpusavyje susijusiomis kryptimis: 1) elektros rinkos; 2) elektros jungčių; 3) naujų elektros generavimo pajėgumų.
- 2007 m. Strategijoje ir 2012 m. Strategijoje bei BEMIP numatyti tie patys regioniniai integraciniai projektai: Lietuvos ir Lenkijos elektros tinklų jungtis *LitPol Link* (*LitPol-Link 1*); Lietuvos ir Švedijos elektros tinklų jungtis *NordBalt*; Visagino atominės elektrinės statyba¹.
- Esamą Lietuvos (Baltijos) EES visišką integraciją į posovietinę IPS/UPS sistemą sąlygoja keturi tarpusavyje susiję esminiai veiksniai: 1) izoliacija nuo ES elektros perdavimo sistemų; 2) EES sinchroninis veikimas su IPS/UPS sistema; 3) EES valdymas pagal Rusijos padiktotą BRELL susitarimą; 4) konkurencingų nuosavų bazinio elektros generavimo pajėgumų stoka ir labai didelė priklausomybė nuo elektros importo iš Rusijos (iš Karaliaučiaus).
- Lietuvos ir Baltijos EES kompleksinę integraciją į ENTSO-E sistemą ir ES vidaus rinką numatyta įgyvendinti tokiais Europos Sąjungos strateginius dokumentus atitinkančiais etapais ir priemonėmis: *I etapas – tinklų sujungimo (izoliacijos panaikinimo)* ir tarpinės (iš dalies funkcionuojančios) Baltijos elektros rinkos sukūrimas – 2015 m.; *II etapas – sistemų integracijos*, sujungiant Baltijos ir kontinentinės Europos sistemas sinchroniniam veikimui ir užbaigiant pilnos apimties integralios elektros rinkos sukūrimą – 2020 m.
- Pirmuoju etapu: a) BRELL susitarimas pakeičiamas laikinuoju ES-Rusijos-Baltarusijos susitarimu dėl ES-BV ir IPS/UPS tarpusisteminės sąveikos; b) įrengiamos pastovios srovės LitPol Link 1 (pirmoji 500 MW grandis su 500 MW 330/400 KV AĮNS konverteriu) ir Nord Balt jungtys, sutartys dėl kurių tiesimo pasirašytos 2010-2011 metais; c) sukuriamas tarpinė (tik ribotai pritaikant ES standartus) Baltijos elektros rinka ir sujungiama su ES rinkomis. Būtina pabrėžti, kad *rinkų sujungimas dar nėra rinkų integracija*, o tik būtinas pirmasis žingsnis į integraciją, nes pastoviosios srovės jungtys galės tarnauti tik prekybiniam elektros energijos mainams.
- Antruoju etapu: a) sukuriami BEMIP numatyti generavimo pajėgumai; b) įrengiamos kintamosios srovės (sinchroninio veikimo) LitPol Link 1 ir LitPol Link 2 jungtys (konverteris Alytuje perjungiamas į liniją su IPS/UPS); c) EES pradeda sinchroniškai veikti su kontinentinės Europos sistema ir EES tampa integralia jos dalimi; d) sukuriamas visavertė Baltijos rinka ir kompleksiskai integruojama į Skandinavijos ir ES kontinentinės Europos rinkas.

¹ Numatytas naujas KCDT 444 MW blokas Elektrėnuose jau pastatytas. BEMIP taip pat numatyta regione pastatyti: 1600 MW Olkilouto AE III bloką Suomijoje; 600 MW skalūnų deginimo bloką Estijoje; 400 MW anglies-biomasės bei 420 MW dujomis kūrenamus blokus Latvijoje; Est Link-2.

- Svarbu pabrėžti, kad galutiniai europinės integracijos tikslai kontinentinės Europos (Lenkijos-Vokietijos-Danijos) ir Skandinavijos (Švedijos-Suomijos) kryptimis yra skirtingi: *pirmąja kryptimi – sistemų integracija* (jas sujungiant sinchroniniam veikimui) *ir rinkų integracija; antrąja – įmanoma tik elektros rinkų integracija.*
- Įgyvendinant I Baltijos elektros rinkos kūrimo ir sujungimo su Skandinavijos rinka etapą 2012 m. pradėjo veikti Šiaurės šalių elektros biržos „Nord Pool Spot“ prekybos zona Lietuvoje ir Estijoje, o 2013 m. pradės veikti ir Latvijoje. Lietuvos ir Latvijos elektros energetikos sistemų struktūra jau pertvarkyta pagal ES Trečiojo energetikos paketo nuostatas dėl visiško veikų atskyrimo, o Estijos, Suomijos ir Švedijos – baigiama pertvarkyti.
- Pagal ES Tarybos patvirtintą mandatą nuo 2012 m. pavasario vyksta Komisijos ir Rusijos-Baltarusijos derybos dėl ES ir Rusijos-Baltarusijos susitarimo, kuris pereinamuoju laikotarpiu reglamentuos Baltijos EES valdymą ir tarpsisteminę sąveiką su IPS/UPS pereinamuoju laikotarpiu ir kuris pakeis BRELL susitarimą.
- Visiškai funkcionuojančiai ES vidaus rinkai pagal Trečiojo paketo nuostatas reikalinga harmonizuoti EES valdymą įdiegiant tiesioginio taikymo kodeksus (apie 14 kodeksų). Baltijos regione to nebus galima padaryti iki tol, kol jos sinchroniškai veiks su IPS/UPS².

II. Nacionalinio sutarimo dėl Lietuvos EES sinchroninio veikimo su kontinentinės Europos sistema įgyvendinimas su Europos Komisijos parama

- Kadangi Lietuvos EES sinchroninio veikimo su kontinentinės Europos sistema tikslas įtvirtintas 2007 m. Strategijoje ir 2012 m. Strategijoje, o po 2012 m. rinkimų sudarytos Vyriausybės programoje įrašytas išsipareigojimas siekti „visapusio elektros energetikos sistemos sinchronizavimo su ES energetikos sistema“, *galima konstatuoti, kad dėl Lietuvos EES sinchronizavimo su kontinentinės Europos sistema yra nekintantis nacionalinis sutarimas.*
- Seimo 2012 m. birželio 12 d. priimto Elektros energetikos sistemos integracijos į Europos elektros energetikos sistemas įstatymo Nr. XI-2052 preambulėje pabrėžiama, kad *elektros rinką reglamentuojančius ES teisės aktus įgyvendinti galima „tik tinkamai sujungus Lietuvos Respublikos ir kitų Baltijos valstybių elektros energetikos sistemas su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu“.*
- Baltijos EES sujungimo su kontinentinės Europos elektros perdavimo tinklais (KEPT) veikimui sinchroniniu režimu būtinybė numatyta Europos Komisijos komunikate COM(2011) 539. Sistemų sujungimas sinchroniniam veikimui, „kai reikalingi technologiniai, teisiniai ir ekonominiai sprendimai bus priimti“, įtvirtintas ES Tarybos 2012 m. vasario mėn. Europos Komisijai patvirtintame derybų su Rusija mandate, Komisijos oficialiai pristatytas Rusijai ir Baltarusijai vykstančiose derybose dėl BRELL pakeisiančio pereinamojo laikotarpio susitarimo.
- Švedijos firma „Gothia Power AB“ iki 2013 m. rugsėjo 30 d. užbaigs su Komisijos 1 mln. EUR parama rengiamą Baltijos EES sinchronizavimo variantų (kartu su Karaliaučiaus sritimi ir be jos) galimybių studiją, įskaitant sistemos stabilumo skaičiavimus ir modeliavimą su VAE 1350 MW galingumo generavimo bloku ir LitPol Link 2 jungtimi. Studija galutinai nustatys ir įvertins sinchroninio sistemų sujungimo variantus, įgyvendinimo priemones ir investicijas.
- LitPol Link 2 jungties įrengimas Baltijos EES sinchroniniam veikimui su KET yra būtinas, nepriklausomai nuo Lietuvos (Baltijos) EES didžiausio generavimo šaltinio vienetinio galingumo. Nuo šaltinio galingumo priklausytų tik jungčių galingumas, reikalingas jo rezervinių galingumų užsitikrinimui KET sistemoje. Kadangi 2007 m. Strategijoje buvo numatyta tik viena 1000 MW galingumo jungtis su Lenkija, o Baltijos EES stabilaus sinchroninio veikimo su kontinentinės Europos sistema perspektyva buvo abejotina, todėl 2007 m. Strategijoje buvo numatyta, kad reaktoriaus vienetinis galingumas turėtų būti ne didesnis kaip 800 MW.
- Svarbu Vyriausybei nenuilstamai ir nuosekliai toliau dirbti su Europos Komisija, kad ji ištesėtų ketinimą Baltijos EES sinchroniniam veikimui su KET sistema reikalingą antrąją jungtį LitPol

² BEMIP Aukšto lygio grupės 4-jame pažangos (iki 2012 m. gegužės) raporte pabrėžta, jog Baltijos valstybių EES sinchroninis sujungimas su IPS/UPS ir funkcionavimas pagal BRELL susitarimą yra pagrindinė kliūtis tolesniam rinkos kūrimui.

Link 2 įrašyti į Europos Komisijos jau rengiamą *europinį bendro intereso energetikos projektų (EBIEP) sąrašą, kuris bus baigtas formuoti dar 2013 m. I pusmetyje*. Europos Komisijos aprobuota galimybių studija ir LitPol Link 2 įrašymas į EBIEP sąrašą turi tapti tvirtu pamatu Baltijos ir kontinentinės Europos sistemų sinchroniniam veikimui reikalingų priemonių detaliam planavimui, finansavimui ir įgyvendinimui.

III. VAE paskirtis ir reikšmė įgyvendinant Baltijos regiono EES europinę integraciją

- Komunikatą dėl bendradarbiavimo statant naują atominę elektrinę Lietuvoje Estijos, Latvijos ir Lietuvos Vyriausybės vadovai pasirašė dar 2006 m. vasario mėn. Trijų šalių energetikos kompanijos 2006-2007 m. parengė VAE galimybių studiją ir surengė susitikimus su Vakarų valstybių III ir III+ kartos reaktorių gaminančių kompanijų atstovais, tarp jų – ir su Hitachi-GE.
- 2007 m. birželio 28 d. Seimas priėmė Atominės elektrinės įstatymą, kuriuo patvirtino sprendimą statyti naują atominę elektrinę Lietuvos Respublikoje ir nustatė, kad „*nauja atominė elektrinė turi ypatingą strateginę reikšmę Lietuvos nacionaliniam saugumui ir valstybės esminiams interesams*“.
- Naujosios ES regioninės atominės elektrinės (VAE) statyba Lietuvoje 2007 m. ir 2012 m. strategijose bei BEMIP skirta Baltijos regiono nuosavų bazinio generavimo pajėgumų poreikio patenkinimui ir priklausomybės nuo elektros importo iš IPS/UPS po 2009 m. panaikinimui.
- 2008 m. privataus prekybos srities kapitalo savininkams priklausiusios bendrovės pagrindu buvo įsteigta abejotino skaidrumo bendrovė LEO LT, kuriai buvo perduoti valstybinio elektros energetikos sektoriaus kontrolės svertai. Kadangi LEO LT nei realių planų, nei patirties ir galimybių plėtoti VAE projektą neturėjo, ji buvo likviduota ir energetikos sektoriaus kontrolę valstybė susigrąžino į savo rankas. 2009 m. buvo paskelbtas tarptautinis VAE strateginio investuotojo atrankos konkursas, po to, konsultuojantis su Europos Komisija, buvo nuspręsta strateginį investuotoją pasirinkti tiesioginių derybų dėl koncesijos sutarties būdu. Strateginiu investuotoju 2011 m. vasarą buvo atrinkta geriausių pasiūlymą pateikusi Hitachi-GE.
- ES institucijose ir BEMIP plane VAE traktuojama kaip regioninis integracinis projektas. Europos Parlamento pirmininko pavaduotojas Aleo Vidal-Quadras yra pabrėžęs³: „Visagino atominės elektrinės projektą galima laikyti pagrindine grandimi Baltijos jūros šalių energijos rinkos jungčių plane, kuris turėtų tvirčiau susieti Lietuvą, Latviją ir Estiją su Lenkija bei didesniais Europos Sąjungos tinklais.<...> Visagino AE numatytas vaidmuo – gaminti pagrindinę elektros, energijos produkciją, reikalingą, kad šių šalių tinklai galėtų sklandžiai įsiliesti į ES tinklus“. ES Energetikos reikalų komisaras Guentheris Oettingeris taip pat yra pabrėžęs⁴, kad, „jei nebus pastatyta nauja atominė elektrinė, gali tekti padidinti elektros importą arba padidinti dujas naudojančių elektrinių veiklą“.
- Europos Komisijos komunikate „Energetikos veiksmų planas iki 2050 m.“ KOM(2011) 885 pabrėžiamas svarbus branduolinės energijos vaidmuo, nes ji „... padeda mažinti anglies dioksido išmetimą ir šiandien iš jos pagaminama daugiausia Europos Sąjungoje suvartojamos mažo anglies dioksido kiekio elektros energijos. <...> Branduolinė energija bus reikalinga, nes ji labai padės pertvarkyti energetikos sistemą tose valstybėse narėse, kurios nuspręš jos neatsisakyti“.
- Komunikate KOM(2011) 885 Europos Komisija išsipareigoja, kad ji „toliau tobulins branduolinės saugos bei saugumo sistemą ir padės sukurti vienodas investicijų sąlygas visose valstybėse narėse, kurios pageidauja ir toliau naudoti branduolinę energiją kaip vieną iš galimų energijos šaltinių“.
- Kuriamos bendros Baltijos-Skandinavijos elektros rinkos erdvėje naują atominį reaktorių stato ir dar vieną statyti yra nusprendusi Suomija⁵, sprendimą statyti tris naujus reaktorių vietoj baigiamų eksploatuoti yra priėmusi Švedija⁶. Švedija atominėse elektrinėse (10 reaktorių) gamina apie 50 % jai reikalingos energijos, Suomija (4 reaktoriai) – apie 28 %, užbaigusi statyti 5-ąjį

³ 2012-06-25 interviu DELFI.

⁴ <http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=58992681>

⁵ *World nuclear news* pranešė, kad pasiūlymus dėl naujo reaktoriaus statybų Olkiluoto AE pateikė „Areva“, „GE-Hitachi“, „KHNP“, „Mitsubishi“ ir „Toshiba“ kompanijos.

⁶ Švedija atominėse elektrinėse gamina apie 50 % jai reikalingos energijos, Suomija – apie 28 %.

reaktorių gamins apie 35 %, o ateityje – apie 42 %. VAE po 2020 m. galės gaminti 10,6 TWh/metus elektros energijos ir patenkinti apie 37 % bendro Estijos, Latvijos ir Lietuvos metinio elektros energijos poreikio. Tokiu būdu Baltijos ir Skandinavijos šalių Lietuvos, Estijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos bendros elektros rinkos aplinkoje nuo trečiojo dešimtmečio būtų užtikrintas panašus (iki 40 %) bazinės elektros gamybos atominėse elektrinėse lygis. Atsižvelgiant į tai, kad į šią rinką skverbiasi Karaliaučiaus BAE, Lietuva, Latvija ir Estija, neturėdamos bendros VAE Lietuvos teritorijoje, būtų priverstos panašią bazinio elektros poreikio dalį *padengti atominės elektros energijos importu iš prie Lietuvos sienos veikiančios BAE*.

- Dabartiniu metu fiziškai turimi nemaži Lietuvos elektros generavimo pajėgumai yra visiškai nekonkurencingi⁷, todėl Lietuva savo elektrinėse gamina tik 40 proc. visos suvartojamos elektros, iš jos – tik 6 proc. konkurencingos rinkoje. 60 proc. elektros energijos Lietuva importuoja⁸ iš Rusijos (iš Karaliaučiaus). Lietuva negali ilgai tenkintis menku konkurencingos energijos generavimo potencialu, kuris, maksimaliai išplėtojus kogeneraciją naudojant biokurą, padidėtų nuo 6 % tik iki 17 %, lyginant su visu poreikiu. Todėl Lietuvai ir ES Baltijos regionui būtina sukurti konkurencingus nuosavus bazinio generavimo galingumus, be kurių būtų negalimas sinchroninis veikimas su ENTSO-E sistema ir visavertis dalyvavimas ES energijos rinkose.
- Lietuva negali taikstyti su didelės apimties elektros importo iššauktu valstybei žalingu didžiuliu neigiamu elektros energijos prekybos, kartu ir bendrosios užsienio prekybos, balansu. Dėl triskart mažesnės dujų kainos Karaliaučiaus dujomis kūrenamoms elektrinėms, lyginant su dujų kaina Lietuvai, elektros gamybos kaina ten yra gerokai mažesnė. Todėl į Lietuvą eksportuojama elektra yra konkurencinga ir Rusijai pelninga. Tokia situacija yra laikina, nes nuo 2018 m. Rusija ten planuoja atsisakyti elektros gamybos naudojant dujinį kurą ir pakeisti ją gamyba specialiai eksportui į ES rinkas skirtoje BAE. Ketvirtajame šio Memorandumo skyrelyje atskleidžiamame su tuo susietus Rusijos planus galima įtraukti Lietuvą į posovietinę energetinę erdvę.
- Elektros generavimas VAE atominėje elektrinėje, kaip ir biokuru kūrenamose kogeneracinėse elektrinėse, būtų konkurencingas rinkoje. Maksimaliai galimi išplėsti biokuro kogeneracinių elektrinių galingumai – iki 322 MWh, jais būtų patenkinama apie 11 % elektros poreikio. Lietuvai 34-38 % VAE galingumo dalį atitiksianti elektros energija patenkintų 30-33 % poreikio⁹, strateginio investuotojo disponuojama energija – apie 17 %, hidroelektrinių – apie 6 % poreikio. Tad *abiejų generavimo technologijų pajėgumų plėtra nėra alternatyvi, bet viena kita papildanti*.
- Kadangi konkurencingi nuosavi generavimo pajėgumai, bendrai paėmus, patenkintų apie 67 % Lietuvos energijos poreikio, atsinaujinančių energijos išteklių elektros gamybai plėtoti kartu su atskirais periodais konkurencingu importu liktų pakankama 1/3 poreikio niša. Reikia atsižvelgti, kad atsinaujinančių išteklių (vėjo, saulės) energija yra svarbi, nes mažina iškastinių energijos šaltinių poreikį, tačiau nėra konkurencinga, reikalaujanti dotavimo ir dėl nepastovaus pobūdžio nėra tinkama baziniam generavimui užtikrinti. EES balansavimui ir stabiliam EES veikimui dėl vėjo ir saulės energijos šaltinių naudojimo ateityje bus reikalinga modernių (nuosekliai reaguojančių į kintantį sistemos apkrovimą) hidroakumuliacinių pajėgumų plėtra Kruonyje. Pastačiusi VAE Lietuva galėtų maksimaliai išnaudoti Kruonio HAE pajėgumus ir subalansuoti savo konkurencingą dalyvavimą integralioje Baltijos regiono elektros rinkoje, dalyvaudama joje ne tik kaip energijos pirkėja, bet ir kaip jos eksportuotoja.
- Matome, kad pagal investicinio efektyvumo ir konkurencingumo kriterijus kuriamos bendros Baltijos ir Skandinavijos elektros rinkos kontekste *realiai galima lyginti du bazinio generavimo pajėgumų plėtros variantus: 1) atominės elektrinės ir 2) iškastiniu kuru (dujomis) kūrenamų elektrinių*. Pastarosios alternatyvos šiuolaikinio technologinio sprendimo pavyzdį Lietuva jau turi – tai kombinuoto ciklo dujų turbinos 9-tasis blokas Lietuvos elektrinėje.

⁷ Lietuvos elektrinei VEKKK 2013 m. nustatyta elektros supirkimo kaina 41, 86 ct/KWh (joje – 8,27 ct/kWh pastoviųjų sąnaudų). Pastatyto naujo 9-ojo bloko elektros gamybos savikaina – 33 ct/KWh.

⁸ Tai blogiausias priklausomybės nuo importo rodiklis tarp ES valstybių narių.

⁹ Bendras galingumo poreikis – apie 1,7 GW, metinis energijos sunaudojimas – 11,5TWh dabar, 12,1TWh – 2020 m.

- ES Baltijos regiono VAE privalo veikti kontinentinės Europos dažnių sistemoje ir iš tos sistemos užsitikrinti pagrindinius pirminius (momentinius) galingumo rezervus, todėl VAE projekto įgyvendinimas neatsiejamas nuo būtinos antrosios sinchroninės jungties su Lenkija LitPol Link 2 statybos ir sistemų sinchronizavimo tarpusavyje suderintais terminais (apie 2020-2022 m.).
- Regioninės partnerystės būdu įgyvendinamas VAE projektas taptų *visų laikų stambiausia, apie 11 mlrd. Lt užsienio investicija Lietuvoje* su Lietuvos energetikos įmonės daliniu 6 mlrd. Lt dalyvavimu. Galutinai susitarus su užsienio investiciniais partneriais, jie solidariai pasidalintų 62-66 % atsakomybės dėl VAE elektros konkurencingumo ir investicijos komercinės sėkmės, disponuodami proporcinga jų investicijai VAE pagamintos elektros dalimi. Lietuva tokio masto užsienio investicijos atsisakyti neturėtų.
- Vyriausybei pasiūlius ir Seimui nacionaliniu sutarimu 2013 m. gegužę pritarus ir toliau vystant VAE projektą bei tikslinant atsakymus į dar esančius klausimus, jo realus elektrinės projektavimo etapas galėtų būti pradėtas po to, kai: a) 2013 m. III ketvirtyje Europos Komisija pritars Baltijos EES sinchronizavimo su KET galimybių studijai ir b) įrašys LitPol Link 2 jungtį į europinį bendro intereso energetikos projektų (finansuojamų su ES parama) sąrašą; c) Lietuva susitars su Latvijos ir Estijos, galimai ir su Lenkijos strateginiais partneriais dėl įsipareigojimo dalyvauti VAE investiciniame projekte ir partnerystės sąlygų.

IV. Baltijos EES integracija ir Rusijos statoma atominė elektrinė Karaliaučiaus srityje

- Rusija yra pareiškusi, kad „pradėta Baltijos AE statyba Kaliningrado srityje skirta sukurti regione savotišką (rus. *svojego roda*) Baltijos energetinį žiedą ir užkirsti kelią (rus. *ne dopustitj*) ES planų neigiamam poveikiui mūsų regionams“.¹⁰
- Lietuvai 2009 m. pradėjus įgyvendinti VAE projektą, Rusija prie pat Lietuvos sienos, Karaliaučiaus srityje, paskubomis, ignoruodama tarptautinės teisės normas dėl poveikio aplinkai įvertinimo, pradėjo Baltijos atominės elektrinės statybą, planuodama didelio masto elektros eksportą į ES Baltijos jūros regiono valstybes (Lietuvą, Latviją, Estiją, Lenkiją, Vokietiją). 2010 m. vasario mėnesį tuometinis Rusijos ministras pirmininkas V.Putinas susitikime Helsinkyje Lietuvos Prezidentei D. Grybauskaitei pasiūlė, kad Lietuva nestatytų savo atominės elektrinės, bet dalyvautų BAE projekte ir naudotų jos gaminamą energiją¹¹. Lietuvos Prezidentė tvirtai atsisakė tokį pasiūlymą svarstyti.
- Rusija planuoja, kad Lietuvos teritorijoje turi būti pastatytos BAE funkcionavimui reikalingos jungtys tarp Karaliaučiaus ir Lietuvos bei sustiprinti Lietuvos vidaus magistraliniai tinklai, taip pat pastatyti 4 nauji blokai Kruonio HAE – tokiu būdu Karaliaučiaus energetikos sistema kartu su Lietuvos EES būtų sujungta su IPS/UPS sistema sinchroniniam veikimui visiems laikams. ES ir Rusijos partnerystei siūlomas bendras tikslas: „Baltijos valstybių ir Europos energetikos sistemų sujungimas per tranzitinę Kaliningrado energetikos sistemą“¹², išliekant Baltijos EES sinchronizuotos su IPS/UPS sistema.
- Tokie Rusijos planai, skirti Lietuvos EES europinę integraciją pakeisti reintegracija į UPS/IPS sistemą, prieštarauja LR Konstituciniam įstatymui „Dėl Lietuvos nesijungimo į posovietines Rytų sąjungas“ ir vertintini kaip rimta grėsmė Lietuvai „užnerti dar vieną energetinės priklausomybės kilpą“.¹³ Lietuvos valstybės valdžios institucijoms ir toliau reikės sutartinai ir nuosekliai dirbti, kad to neįvyktų, kad būtų įgyvendinta energetinės nepriklausomybės strategija. Lietuvos politikams ir diplomatinei tarnybai reikės rūpintis, kad Lietuvai pavojingiems planams nebūtų pritarta už jos nugaros.
- Svarbu pabrėžti, kad Rusija turi realią alternatyvią galimybę – tartis su Europos Sąjunga dėl Karaliaučiaus srities elektros energetikos sistemos (KEES) integravimo į Europos Sąjungos energetinę erdvę, sujungiant KEES su kontinentinės Europos elektros perdavimo tinklais

¹⁰ RF Užsienio reikalų ministro S. Lavrov 2011-12-13 kalba RF subjektų vadovų taryboje.

¹¹ „Inter RAO UES“ rengiasi nuo 2017 m. pradėti eksportuoti iki 1000 MW galios elektros energijos srautus į Lenkiją ir Baltijos valstybes ir demonstratyviai „sudarė sutartį“ su Rusijos interesus Lietuvoje įgyvendinančia „INTER RAO Lietuva“, kuri jau dabar kontroliuoja apie pusę Rusijos elektros importo į Lietuvą.

¹² RAO UES, „Razvitije mezhgosudarstvennyh elektricheskich svyaziej v baltijskom regione.“

¹³ Europos Parlamento nario Z. Balčyčio įvertinimas <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=60231493>

(KEEP) sinchroniniam veikimui. Būtų logiška ir ekonomiškai tikslinga, kad KEES ir visi joje esantys generuojantys pajėgumai veiktų sinchronizuotoje sistemoje pagal ES kodeksus. Toks sprendimas panaikintų nereikalingą priešpriešą, sustiprintų ir Baltijos valstybių, ir Karaliaučiaus srities energetinį saugumą.

V. Sutrikdytas nacionalinis sutarimas dėl VAE 2012 m. strategijoje ir jo atkūrimo svarba atsižvelgiant į konsultacinio referendumo rezultata

- Priėmus 2007 m. Strategiją ir Atominės elektrinės įstatymą tarp parlamentinių partijų ir Tautoje nacionalinis sutarimas dėl VAE statybos Lietuvoje reikalingumo tikrai galiojo bent iki 2009 m. Tenka apgailestauti, kad po LEO LT likvidavimo ir VAE strateginio investuotojo Hitachi-GE atrinkimo konkurso būdu nacionalinio sutarimo atnaujinti nepavyko.
- Visuomenės paramą artėjant Seimo rinkimams praradusių partijų Seime inicijuotas konsultacinis (patariamasis) referendumas, surengtas kartu su rinkimais į Seimą, nebuvo nuoširdus siekis sužinoti Tautos nuomonę dėl VAE statybos. Jis tapo tuometinės opozicijos politinės kovos priemone, skirta laimėti 2012 m. Seimo rinkimus. Konsultaciniam (patariamajam) referendumui Tautai pateiktas sprendimas „*Pritariu naujos atominės elektrinės statybai Lietuvos Respublikoje*“ nesurinko daugumos balsų ir *nebuvo priimtas*.
- Sutapatintai politinei rinkimų-referendumo kampanijai Seimas nepateikė su VAE susijusio sisteminio europinės integracijos konteksto, aiškiai ir konkrečiai neįvardijo realių apsirūpinimo elektra galimybių nestatant VAE, nepateikė objektyvaus jų palyginimo, tad rinkėjai į jas atsižvelgti ir susidaryti pakankamai pagrįstos nuomonės dėl jų negalėjo.
- Stokojant aiškumo ir esant rinkiminės kovos, kurioje atsispindėjo ir ne tik Lietuvos interesai, sąlygoms, Tauta jokio sprendimo dėl apsirūpinimo elektros energija tiesiogiai nepriėmė, ir klausimas liko atviras.¹⁴ Jį Tauta paliko išspręsti savo naujai išrinktai atstovybei – Seimui. Todėl Seimas ir Vyriausybė, atsižvelgdami į Tautos nuomonę, pasirinktos europinės integracijos kontekste klausimą turės spręsti kompleksiskai, įvertindami visas aplinkybes, į kurias norėjome atkreipti dėmesį šiame memorandume.
- Svarstant Seimo pavasario sesijoje VAE projekto tolesnės plėtros klausimą, reikėtų turėti omenyje, kad nestabdomas projekto vystymas padėtų gauti dabartiniame etape dar trūkstamus atsakymus į klausimus, kurie reikalingi galutiniams objekto statybos sprendimams priimti ir susitarimams su projekto partneriais pasiekti iki 2013 m. pabaigos, užsitikrinti būtinus ES institucijų sprendimus ir paramą dėl EES sinchronizavimo ir LitPol Link 2 jungties projekto įgyvendinimo.
- Energetinės strategijos sprendimai turi būti ilgalaikio pobūdžio, gali būti tikslinami, bet nekaitaliojami iš esmės pagal politinių ciklų kalendorių. Tuo labiau, kad sprendimai yra susiję su visomis ES Baltijos regiono šalimis ir turi ES strategijos dimensiją. Todėl atkurti nacionalinį sutarimą tarp politinių partijų Tautos atstovybėje ir tarp vykdomosios valdžios institucijų yra labai svarbu. Priėmus kiek galint platesniu sutarimu pasvertus sprendimus Tautos atstovybės lygmeniu ir Seimui bei Vyriausybei paaiškinus visuomenei sprendimų argumentus bei laukiamus rezultatus, neabejotinai atsiras ir motyvuotas daugumos piliečių pritarimas.

Andrius Kubilius,

TS-LKD pirmininkas ir TS-LKD frakcijos Seime seniūnas

¹⁴ Vertėtų prisiminti, kad konsultacinio (patariamojo) referendumo kontekste Lietuvos sprendžiamas klausimas turėjo panašų precedentą kitoje Europos šalyje. Siekiant sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro 1980 metais Švedijoje surengtame konsultaciniame (teisiškai neįpareigojančiame) referendume dėl atominės energetikos ateityje jos šalininkai, priešininkai ir susilaikysieji surinko po trečdalį balsų. Atsižvelgiant į tai, Švedijos Vyriausybė buvo priėmusi visų 12 reaktorių uždarymo iki 2010 m. planą, tačiau vėliau, įvertinus tai, kad jo įvykdymas kainuotų 200 mlrd. Švedijos kronų, šalis pajustų didelį energijos trūkumą, o jos kaina smarkiai išaugtų, plano buvo atsisakyta. 2010 m. Riksdagas priėmė sprendimą vietoje 10 esamų reaktorių, baigus jų eksploatavimą, statyti naujus.